

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:3, Issue:6
sssjournal.com

pp.894-911
ISSN:2587-1587

2017
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 11/10/2017 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 13/11/2017
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 16.11.2017

**OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİNDEN BİR KESİT: AMAÇ BARIŞ- ARAÇ HEDİYE
(XVII. YÜZYIL)***

*A CROSS SECTION FROM OTTOMAN-AUSTRIAN RELATIONS: PROVIDE THE PEACE
THROUGH THE GIFTS (XVIITH CENTURY)*

Yrd. Doç. Dr. Fatma ÜNYAY AÇIKGÖZ

Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü e-posta: facikgoz78@hotmail.com,
Kırıkkale/Türkiye

ÖZ

Hediyeleşme, Osmanlı'dan önceki Türk-İslam devletlerinde, Çin ve Bizans kültüründe ve Orta Doğu devlet geleneklerinde yer alan önemli bir olgudur. Bu çalışmada başlangıçtan itibaren geleneksel bir uygulama olarak karşımıza çıkan hediyeleşmenin XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Avusturya (XVI. yüzyıl sonlarıyla XVIII. yüzyılda Habsburg hanedanından gelmiş olan Alman imparatorlar tahtta) ilişkilerindeki durumu ve önemi ele alınacaktır. Osmanlı Devleti'nde önceleri geleneksel uygulamaların bir tezahürü olarak alınıp verilen hediye ve hediyeleşme; XVII. yüzyılda değişen ve gelişen sosyal ve ekonomik şartlar neticesinde çeşitlenerek merasimlerin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Hükümdarlar arasındaki hediyeleşme bu dönemde siyasal, sosyal, kültürel, psikolojik ve ekonomik işlevleri olan bir etkinliktir. Bu bakımdan siyasi iktidarın başvurduğu bir araç olarak ön plana çıkmış ve merkezî otoritenin bir güç unsuru olarak kullanılmıştır. Hediyeleşme, hâkimiyeti tesis eden yönünün yanı sıra, iktisadî ya da barış ve tehdit unsuru gibi birçok açıdan da ele alınabilir. Bu çalışmada esas olarak XVII. yüzyılda Osmanlı ve Avusturya ilişkileri çerçevesinde diplomatik ilişkilerde araç olarak hediye, hediyeleşmenin işlevselliği ve amacı üzerinde durulmuştur. Bunun için konu ile ilgili araştırma ve inceleme eserler, Avusturyalı ve diğer yabancı diplomatların gözlemlerini ortaya koyan eserler ve Osmanlı arşiv belgeleri kullanılarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Avusturya, Hediye, Diplomasi

ABSTRACT

Receiving and giving gift is an important fact included in the customs of the Turkish-Islamic states, China and Byzantium cultures and Middle-East states before Ottoman. In this study, the status and importance of receiving and giving gift that we confronted as a traditional application from the beginning in the relationships of Ottoman State and Austria (late in 16th Century and in 18th Century, German emperors coming from Habsburg dynasty are on the throne) in the 17th Century will be discussed. Gift that is received and given as an appearance of the traditional applications in the beginning in the Ottoman Empire became an importance factor of the ceremonies by being varied as a result of the developing social and economic conditions in the 17th Century. This giving and receiving gift among the rulers is an activity that has political, social, cultural, psychological and economic functions in this era. From this point of view it came into prominence as an instrument applied by the political power and used as a power factor of the central authority. Giving and receiving gift can be discussed from many aspects such as economic or peace and threat risk along with its aspect that establishes authority. In this study mainly the gift as means in the diplomatic relationships within the framework of the Ottoman and Austrian relationships in 17th Century, the functionality and purpose of giving and receiving gift were emphasized. Therefore it was tried to carry out an evaluation by using the research and review works related to the subject, works that present the observations of Austrian and foreign diplomats and the Ottoman archive documents.

KeyWords: Otoman, Austria, Gift, Diplomacy.

* Bu makale "Açıkgöz, F. (2012). XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme (Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara." künyeli doktora tezinin "Osmanlı-Avusturya İlişkileri ve Hediyeler" bölümünün geliştirilerek yeniden düzenlenmiş halidir.

1. GİRİŞ

Türk siyasî kültüründe hediye önemli bir unsurdur. Osmanlı Devleti'ne kadarki Türk devletlerinde de hediye önemli bir yeri ve işlevi olduğu görülmektedir (Salman, 2007: 3-15). Osmanlı Devleti'nde hediyeleşme özellikle merasimlerde ön plana çıkmaktadır. Bunların başında da devlet işlerine ait törenler gelmektedir. Bunu hareme ait törenlerle gündelik hayatın içindeki ziyafet, ziyaret gibi bazı önemli zamanlar takip etmektedir. Devletin kendi iç bünyesinin dışında diplomatik ilişkilerde de hediye önemli bir yeri ve önemi büyüktür. Kuruluştan itibaren yabancı ülkelerle hediye alış-verişinin olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin İngiltere, Hollanda, Fransa, Venedik, Rusya, Polonya, Avusturya gibi batılı devletlerin yanı sıra, İran ve Hindistan gibi doğulu devletlerle de diplomatik ilişkilerinde hediye yer almıştır.

Genel olarak Osmanlı diplomasisinin, devletin yabancı devletlere karşı elde ettiği askerî ve siyasî güce paralel olarak geliştiği ve aynı şartlar içinde yürüdüğü görülmektedir. Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devleti'nde daimî elçilikler kurması bu süreç içinde gerçekleşmiş ve diplomatik hediyeleşme de bu ilişkiler neticesinde gelişerek anlam kazanmıştır .

Osmanlı Devleti, güçlü bir devlet olduğu ve toprak bütünlüğü ve egemenliği Avrupa tarafından tehdit edilmediği sürece, savaşın diplomasinin bir uzantısı olarak kabul edildiği dönemlerde; antlaşma yapma, törenlere katılma, buyrukları bildirme, savaş öncesi kan dökülmeden teslim olmayı önerme şeklinde uygulanan tek yanlı ve geçici diplomasiyi kullanmıştır. 1606 Zıttorok Antlaşması ile savaşın yerini diplomasi almıştır. Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde Avrupalı hükümdarlar Osmanlı sadrazamına denk sayılırken bu tarihten sonra durum değişmeye başlamıştır (Kodaman-Akçay, 2010: 82). Buna paralel olarak İstanbul'a gelen Avusturya elçileri 1606'dan itibaren diğer Avrupa ülkelerinin elçilerinden daha fazla itibar görmeye başlamıştır. Nitekim XVII. yüzyılda İngiltere sefaret kâtibisi olarak bulunan Paul Rycaut, en fazla Avusturya elçisinin itibar gördüğüne, iki devletin sık sık kuvvet denemesine giriştiklerine ve sulhu müteakip gelen elçiye yapılan masrafin ise görüşmelerin önem derecesiyle doğru orantılı olduğuna işaret etmiştir. (Kütükoğlu, 1989: 216; Ricaut 2012: 129). Ancak doğulu elçiler batılı elçilere göre daha fazla itibar görmüştür. Sözgelimi sözü edilen dönemde İran elçisinin İstanbul'a gelişinde ve huzura kabulünde yapılan karşılama töreni, Avusturya elçisine yapılandan farklı olmuştur. İran elçisi padişahın huzuruna çıktığında büyük bir itibar görürken (Kütükoğlu, 1989: 212-216; And, 1973: 23), özellikle XVII. yüzyıla kadar Avusturya elçisi huzura çıktığında ise kendisine iyi davranılmayabilir, elçi bazen huzura bile kabul edilmeyebilirdi (Kodaman-Akçay, 2010: 81; Tebly, 1988: 151-152). Bu durum siyasî ve askerî güç ile doğrudan ilgiliydi. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı, Safevî, Özbek ve Hind-Babürlü hükümdarları arasında gerçekleşen diplomaside, rekabet etmedikleri dönemlerde yani barış dönemlerinde hükümdarlar birbirlerini eşit olarak kabul ediyorlar ve birbirlerine eşit şekilde hitap ediyorlardı (Kılıç-Schubel, 1999:436).

Güçler dengesinin zamanla değişmesi, Osmanlı diplomasi anlayışı ve diğer devletlerle olan ilişkilerinde de birtakım değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Osmanlı dış politikasına ve diplomasisine yön veren olayların başında Avusturya ile 1606'da yapılan Zıttorok Barışı gelmekteydi. Hükümleri 1663'te Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya savaş ilan etmesine kadar geçerli olan bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, daha önce "*Viyana hâkimi*" olarak hitap ettiği Avusturya-Roma İmparatoru'nu "*Kaiser*" olarak tanıyor ve yıllık olarak aldığı vergiden vazgeçiyor; böylece diplomatik anlamda itibar kaybına uğruyordu. Yani her ne kadar bu antlaşma ile tarafların diplomatik olarak eşit haklara sahip olması sağlanmış ise de Osmanlılar, 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar Avrupa'da hâkim olan devletlere karşı askerî üstünlüğünü korumuştur. Bu tarihten sonra, Avrupa'daki güçler dengesi Avusturya lehine bozulmuş, Osmanlı Devleti askerî üstünlüğünü kaybetmeye başladığı gibi buna paralel olarak diplomatik ilişkilerde de yeni bir döneme girmiştir (Kurtaran, 2009: 16).

Dönemin şartları gereği, devletlerarası dengenin sağlanmasında önemli rol üstelenen diplomatik hediyeler de bu ilişkilerin durumuna göre değişmekteydi. Bu tür sefaret pîşkeşleri karşılıklılık esasına dayanmakla birlikte, devletlerin gücü ile orantılıydı. Dünya politikasındaki ağırlığı nispetinde özellikle Osmanlı Devleti'ni memnun etmek için yabancı ülke kralları ve elçileri tarafından hediyelerin seçimine, hazırlanmasına ve gönderilmesine ayrı bir itina gösterilirdi. Barış, arabuluculuk, tarziye, cülûs, bayram, düğün, zafer tebriki vb. gibi sebepler Osmanlı padişahlarına ve yüksek seviyedeki yöneticilere verilecek hediyelerin çeşidini, kıymetini doğrudan belirlerdi. Bazıları hayranlık uyandırıcı olur; böylelikle daha çok ilgi çekerdi (Turan, 2002: 64). Bu nedenle bazen en değerli hediyeleri sunmak elçilerin arasında bir rekabete de neden olurdu. Mesela; Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethini müteakip on sekiz Müslüman ülke hükümdarının elçileriyle birlikte gönderdikleri hediyeler, âdetâ bir yarış içinde sunulmuştu (Tayyâr-zâde Atâ: 2010: 199). Hediyeler antlaşmalara konu olur, hatta antlaşmalarla kararlaştırılan hediye maddeleri Osmanlılar tarafından sıkı bir takibe alınır (Peçevi: 152,

343; Naimâ, 2007: 322; Uzunçarşılı, 2006: 80-81). Mesela 17 Eylül 1627’de Osmanlılar ile Avusturya arasında yirmi beş yıl sürecek on bir maddelik antlaşmanın dördüncü maddesinde “*Ve mühürlü kağıtlar gönderip iki canibin re’yi ile mahtum ahitnameler baş elçilerin ellerine verile ve dostluğa layık hedâyâ gönderile. Amma büyük pîşkeş olmaya.*” denilmektedir (Naimâ Mustafa Efendi, 2007: 629; Kâtip Çelebi, 2007: 784). Ayrıca hediyeler teşrifat defterlerine ve hazine defterlerine kaydedilirdi.

Avrupalıların İstanbul’da diplomatik temsilcilikleri çoğaldıkça ve bu devletler Osmanlı Devleti ile ilişkilerini sağlamlaştırdıkça getirdikleri armağanların sayısı ve niteliği de artmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren, Osmanlı sultanlarına sunulacak hediyelerin içinde, onların zevklerine uygun olarak tasarlanmış ve özenle seçilmiş eşyaların bulunmasına dikkat edilmiştir. Hatta hediyeler, Osmanlıların istekleri ve özel siparişleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Genellikle diplomatik hediyelere ayrılan para, karşı tarafı zor durumda bıraksa da hediyelerin kalitesi ve değeri de hediye gönderen hükümdarın ülkesinin gücünü ve ihtişamını yansıtmakta, aynı zamanda uzlaşma isteğini de simgelemektedir. Bu nedenle Avrupalılar ülkelerinde Türklerin zevkine göre eşya yapımı için sanatsal ve ticarî kampanyalar yürütmüşlerdir (Hitzel, 2010: 246-252; Yıldız, 2006: 930-939; Kurz, 2005: 54-55). Zaman zaman elçiler veya ticaret şirketleri bu hediyelere kendileri karar vermiş ve krallarından ısrarla bunların maliyetinin karşılanmasını istemişlerdir (Yıldız, 922). Hediyelerden duyulan memnuniyet karşısında elçi, iyi ağırlanacağını bilir, bu durum elçinin, “*Hediye verdiğimiz için iyi karşılandık.*” şeklinde düşünmesine de neden olurdu (Hitzel, 2010: 246). Hatta Avusturya elçisi Busbecq, Türk Mektupları’nda, Osmanlıların katı yüreklerini yumuşatmanın tek yolunun para kesesinin ağzını açarak onlara hediyeler vermek olduğunu söylemektedir. Busbecq’e göre bu yöntem, onların dik başlı tavırlarını yumuşatmak için adeta bir tılsım gibi tesirlidir. Yazarın “*Eğer bu çare olmasaydı, ülkeleri de aşırı soğuk veya sıcak yüzünden sonsuza dek yalnızlığa mahkûm yerler gibi yabancılara kapalı kalırdı.*” sözleri hediyein Osmanlılar için ne derece önemli olduğunu özetlemektedir (Busbecq, 2005: 30).

Özellikle XVII. yüzyıl diplomasisinde hediyeleşme Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurulması ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupalı hükümdarlar diplomatik hediyeleri işlerinin yolunda gitmesi için Osmanlı Devleti’nin istekleri doğrultusunda bir araç olarak görürken, Osmanlı padişahları ise yabancı hükümdarların padişaha saygılarını sunmak ve onun dostluğunu kazanmak için ödedikleri bir tür sembolik haraç olarak görmüştür. Bu durum Osmanlıların Batılı devletlerle olan ilişkilerinde gösterdikleri askerî, siyasî ve diplomatik üstünlüğünün bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti’nin güç kaybına uğramasıyla bu durum diplomatik hediyelere de yansımış ve hediyeler Avrupalı hükümdarların yeni edindikleri güç ve zenginliğin sembolü haline gelmiştir (Hitzel, 2010: 246-252).

Avrupalı hükümdarların Osmanlı padişahlarına gönderdikleri hediyelerle ilgili olarak elçilik raporları, seyahatnameler, kronikler ve Osmanlı arşiv belgeleri (enderun hazinesine ait defterler, teşrifat defterleri) önemli kaynaklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin yabancı ülkelere gönderdiği elçiler ise gerek cülûs tebliği ve tebriki gerekse imzalanan bir barış antlaşmasının metnini teslim etmekle görevlendirilirdi. Kendilerine verilen Nâme-i Hümayûn’u, hediyeleri ve tastik olunan antlaşma metnini teslimi sırasında birtakım merasimler yapılır ve elçinin orada kaldığı süre içinde; elçi şerefine ülkenin görülmeye değer yerlerini ve kuruluşlarını ziyaret programları düzenlenirdi. Yabancı hükümdar tarafından Osmanlı padişahına götürmesi gereken hediyeler ve cevabî mektubun elçiye teslim edildiği veda ziyaretinin ardından dönüş yolculuğu başlardı. Osmanlı elçilerinin seçiminde genellikle büyük bir titizlik gösterilir, elçinin, iki ülke arasındaki barış ve sükûnu gerçekleştirecek ya da sürdüreceği nitelikte olmasına dikkat edilirdi. Elçiler gönderildikleri ülkenin itibarına ve diplomatik görevin önemine göre orta elçi ya da büyükelçi olarak tayin edilir ve görev yerlerine genellikle kalabalık bir maiyetle gönderilirdi (Tuncer, 2010: 16-18). Gönderilecek hediyelerde de aynı hususlar göz önünde bulundurulurdu. Hediyeler bazen satın alınır bazen de hazinedeki mevcuttan verilirdi. Ancak gerek Osmanlı arşiv belgelerinde gerekse kroniklerde bunlarla ilgili listelerin sayısı Avrupalıların gönderdikleri hediyelerin listelerinden hayli azdır. Bu hususta bilgi veren kaynakların başında Evliya Çelebi’nin seyahatnamesi gelir. 1664 Vasvar Antlaşması’ndan sonra Osmanlı ve Avusturya arasında yirmi yıllık bir barış yapmak amacıyla 1665’te Kara Mehmet Paşa, Rumeli Beylerbeyi payesiyle Viyana sefaretıyla görevlendirilmiş; bu elçilik heyetinde bulunan Evliya Çelebi, seyahatnâmesinde orada karşılanmaları ve hediyeler gibi konuları ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Unat, 1992: 47-48; Tuncer, 2010: 20; Evliya Çelebi, 2003: 90-126).

2. BAŞLANGIÇTAN XVII. YÜZYILA KADAR OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİNDE HEDİYE

Osmanlı Devleti ile Avusturya (Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu) arasında ilk ilişkilerin doğrudan başlaması Mohaç Meydan Muharebesi'nden sonradır. Bu ilişkiler, iki devletin Macaristan topraklarına egemen olmak istemeleri nedeniyle uzun yıllar boyunca askerî, siyasî ve diplomatik çekişmeler şeklinde devam etmiştir (Beydilli, 1991: 174). Bu mücadelenin sonunda 1547, 1568 ve 1574'te yapılan antlaşmalarda Avusturya, Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmiştir (Uzunçarşılı, 2003: 340, 494, 499; Uzunçarşılı, 2006: 189). Yüklü miktarda para (30.000 duka) ve hediyelerden oluşan yıllık vergiye Osmanlılar "*haraç*", karşı taraf ise "*ululama hediyesi*" ya da "*şeref hediyesi*" (munushonorium) adını vermiştir (Beydilli, 1991: 174; Sayın, 2000: 119). Böylece iki taraf arasındaki iyi ilişkiler 1592'ye kadar devam etmiş (Uzunçarşılı, 2006: 189), Habsburg elçileri, bu dönemde nakit paradan hariç en değerli Venedik ipeklilerinden giysiler, altın kupalar, sanatsal değeri olan metal filler üzerinde saatler, Nürnberg ve Prag'taki son derece gelişmiş atölyelerde yapılmış yüksek değerde sanat eserleri ve Türklerin hoşlanacaklarını düşündükleri birçok başka hediyeler getirmişlerdir. Hediyeler padişahтан başka valide sultan, sadrazam, diğer vezirler ve yol boyunca resmî kabul töreni eşliğinde Budin beylerbeyi gibi bazı idarecilere de sunulmaktaydı (Teplý, 1969: 261; Jorga, 2005: 83; Gerlach, 2010: 88). On dört yıl süren Osmanlı-Avusturya savaşlarının yeniden başladığı yıl olan 1593'e kadar İstanbul'a yirmi yedi haraç elçisi gelmiş ve bu elçiler, Osmanlı padişahı ve devlet büyüklerine nakit para ve mücevherât olarak bir milyon dukayı aşkın Venedik altını değerinde haraç ve hediye getirmişlerdi (Teplý, 1969: 249). Bu dönemde İstanbul'a gelen büyükelçilere, haraç keselerinin olabildiğince dikkat çekmeden teslim edilmesi ve gösterişten uzak olunması için sıkı talimatlar verilmekteydi (Teplý, 1969: 249; Kurz, 2005:34).

Her ne kadar Osmanlılar Avusturya'nın gönderdiği bu hediyeleri haraç olarak talep etse de 1578'de Habsburglu II. Rudolf tarafından Osmanlı Devleti'nin başkentine daimî temsilci olarak gönderilen Joachim Freiherr von Sintzendorff'un maiyetindeki Protestan vaiz Salomon Schweigger, bu tabirden rahatsızlık duymaktadır: "*Eğer biz haraç ödeyen bir devlet olduğumuzu kabullenirsek, kendimizi aşağı görmemiz gerekir ve o zaman da böyle yüksekte atamayız. Üstelik de bu günahımızdan ötürü kendimizi Tanrı'ya affettirmek zorundayız. Bu nedenle padişaha sunduklarımıza present, yani armağan adını vermemiz daha uygun olur ya da bu günahı Macaristan krallığına yükleyip kendi üzerimizden atmalıyız. Böylece Tanrı'nın bizi cezalandırmasından kurtulabiliriz.*" (Schweigger, 2004: 69). Schweigger İmparator'un padişaha gönderdiği değerli hediyeler için "*vergi*" veya "*haraç*" sözcüğünü kullanmak istemediğini, çünkü bunun çok düzeysiz bir ifade olduğunu ve veren kişiyi bir "*köylü*" durumuna düşürdüğünü ileri sürerek bunun yerine İtalyanca ve köylülerin bilmediği bir sözcük olan "*praesent*"i kullanmak istediğini belirtir Schweigger'in, "*Kendimizi alay konusu yapmamak için ödeneklerimizi böyle kibar bir kisveye büründürmemize Türkler izin veriyorlar. Buna karşılık da bu ödediklerimize kendilerinin haraç adını vermelerini kabul etmemizi ısrarla istiyorlar. Keşke bu aşağılayıcı sözcük bizim insanlarımızda o ünlü Alman yürekliliğini uyandırsa da, bizi ezen bu boyunduruğu üzerimizden atmak için ciddi olarak eyleme geçsek; ülkemizi altınlar, gümüşler ve armağanlarla koruyacak yerde, çelikten kılıçlarımızla savunsak!*" (Schweigger: 2004: 69) sözlerine bakıldığında Osmanlı Devleti'ne verilen altın ve gümüş eşyalara onlar her ne kadar "*hediye*" deseler de aslında hediye vermenin haraç vermekten pek de farklı bir şey olmadığı açıktır.

Bu dönemde gönderilen hediyeleri Avusturya kaynaklarından takip etmek mümkündür. Avusturya elçisi Busbecq, 1553'te İstanbul'a yolculuğu sırasında ve sonrasında;

Padişaha: on kişinin taşıdığı yaldızlı on büyük kupa ve yirmi kapıcının taşıdığı kırk kupa,

Estergon Beyi'ne: İki kıymetli kap,

Budin Beylerbeyi'ne: Dört tabak ve bir de saat,

Rüstem Paşaya (Kanunî Sultan Süleyman'ın damadı)ve Ahmet Paşaya: İçlerinde altın florinler ve kıymetli bir saat bulunan altı adet altın yaldızlı büyük Transilvanya (Erdel) kupası sunmuştu (Dernschwam, 1992: 19-20, 51).

Yine Busbecq 1559'da;

Padişaha:

Altın yaldızlı bardaklar,

Fil sırtına yerleştirilmiş bir kule şeklinde saat,

Paşalara:

Aralarında bölüştürülmek üzere paralardan oluşan hediyeler sunmuştu (Busbecq, 2005:110).

Sanatkârane yapılmış saatlerin, bundan sonra Osmanlılara sunulacak en güzel hediyelerin başında yer aldığı görülmektedir. Avusturya büyükelçilerinin kervanlarındaki yükler, görenlerde bir saatçi dükkânı izlenimi vermekteydi. Yol üstünde beylerbeyilere yapılan nezaket ziyaretlerinde saat sunularak, paşaların himayesi sağlanmaktaydı (Kurz, 2005: 32). Hatta bu kişiler tarafından Avusturyalılara özel siparişler de verilirdi (Teply, 1969: 261; Jorga, 2005: 83; Kurz, 2005: 32).

XVI. yüzyılın sonlarında Avusturya elçilik heyetinde bulunan Salomon Schweigger'in bildirdiğine göre, padişaha şahsı için nakit para olarak 40.000 taler, sadrazama yani en üst düzeydeki paşaya 18.000 taler, Piyale Paşaya 2.000 taler, Ahmet Paşaya ve Mustafa Paşaya 1.000'er taler, Yeniçeri Ağası'na 300 taler, Kapıcıbaşılar'a 1.500 taler, çevirmenlere 1.000 taler verilmişti.

Diğer hediyelerse şöyleydi:

Padişaha: Toplam 5.000 taler değerinde;

Yaklaşık 1.500 taler değerinde iki saat,

İki adet altın kaplama gümüş çanak,

Altın kaplama iki su ibriği,

Altın kaplama büyük mineli çifte tabak,

Altın kaplama kakmalı tabak,

Altın kaplama mineli büyük sürahi,

Altın kaplama çanak ve ibrik,

Sadrazama: Toplam 1.500 taler değerinde;

Altın kaplama mineli ve kakmalı iki adet saat,

Altın kaplama iki çift servis tabağı,

Altın kaplama iki sürahi,

Altın kaplama iki su testisi,

Altın kaplama iki leğen ve ibrik,

Rumeli Beylerbeyi'ne: 400taler değerinde;

Dört şekerleme kâsesi,

İki ibrik,

İki çift servis tabağı,

Yeniçeri Ağası'na: Toplam 300 taler değerinde;

İki çift servis tabağı,

Bir saat,

Mustafa Paşa'ya:

Kayık biçiminde iki çanak,

İki çift servis tabağı.

Bazı idarecilere:

Birkaç servis tabağı,

Saat.

Schweigger, çok ince bir işçilikle yapılmış olan bütün bu servis tabaklarının ve gümüş takımların işçilik değerlerinin kullanılan malzemenin değerinden daha yüksek olduğunu belirterek Türklerin bunları hayranlıkla izlediklerine de tanık olmuştu (Schweigger, 2004: 69-70).

Saray düğünleri, hediye sunumu için bir vesile idi. Avusturya elçisi 1582’de Şehzâde Mehmet’in (III. Mehmet) sünnet düğününde hediye olarak, kırk bin duka kıymetinde üç gerdanlık ile ayrıca beş parça elmas, göz alıcı iki madalyon ve bir de yaban domuzu getirmişti (Arslan, 1999: 160-161).

1591’de İmparator II. Radolf’un elçilik heyetiyle İstanbul’a gelen Baron Wratislaw’ın anılarına göre elçi Creckwitz ise şu hediyelerle gelmişti:

Padişaha:

Çok büyük altın kaplamalı gümüş leğen,

İki büyük gümüş ibrik,

Altın kaplamalı gümüşten yapılmış bir kaç adet elma tasviri,

Türk kavuğu şeklinde altın kaplamalı iki büyük asma küpe,

Kapaklı bir kap,

Altın kaplamalı iki gümüş şamdan,

Altın kaplamalı iki gümüş kâse,

Hilâl şeklinde altın kaplamalı şişeler,

Özel olarak tasarlanmış saatler.

Saatlerden biri sanatkârâne zincirlerle süslü, altıgen bir top şeklinde idi ve her saat vuruşunda bükülüyordu.

Ayrıca oyma ağaç içinde bir çalar saat de bulunuyordu.

Saatler içinde en ilginçleri hareketli tasvirlerden oluşanlardı. Bir tanesi, saat vuruşlarında üst kısmında çıkan figürlerin dans ettikleri kule şeklindeydi. Bir diğeri ise, saat başlarında birçok Türk figürün ortaya çıkıp atları üzerinde hareket ettikleri dört köşeli saat idi. Ava meraklı olan Osmanlı padişahlarının bu zevki düşünülerek tasarlanmış saatler de vardı. Bir tanesi, ayaklı ve uzun olup; bir av sahnesi canlandırılmıştı. Saatin tepesinde, ağzında bir kaz tutmakta olan bir kurt görünüyordu. Saat çaldığında bu figürün ağzından kurtulmasına benzer bir ses çıkıyor, arkasından bir Türk figürü görünüyor ve kurdun arkasından koşuyor ve son saat vuruşunda onu yakalıyordu. Son saatte ise saatin üzerine bir Türk figürü sabitlenmişti ve bu figür saat vuruşlarında gözlerini, ağzını ve kulaklarını hareket ettiriyordu (Tebly, 1988: 42-43; Kurz, 2005: 37-38). Eğlendirici olmaları yönüyle bu saatler adeta bir oyuncağı andırıyordu.

Diğer hediyelerse şunlardı:

Sadrazam Ferhat Paşa’ya:

Nakit olarak 3.000 taler,

İki büyük altın kaplama büyük kap,

İki testi,

Hilal biçiminde iki altın kaplama şişe,

Sanatkârane saatler.

Saatlerden biri Türklerin savaşçı karakterini yansıtmaktaydı. Bu saat el şeklinde olup gerilmiş yayıyla oturan bir Türk resmedilmişti.

Bir diğeri dört köşeliydi ve üzerinde saat vuruşlarında hareket eden iki erkek figürü vardı.

Üçüncüsü ise altın kaplamalı gümüş bir küre içinde idi.

Vezir Mehmet Paşa’ya:

1.000 taler nakit,

Altın kaplama gümüş bir leğen,
Gümüştan mamul altın kaplama iki kâse,
Midye kabuklarıyla süslü denizatı şeklinde bir çalar saat,
Siyavuş Paşa, Ali Paşa ve İbrahim Paşa'ya (Her Birine):

1.000'er taler,
Altın kaplama gümüştan bir ibrik,
Altın kaplama hilal biçiminde bir şişe,
İki adet gümüş kupa,
Zincirinden bir İngiliz finosu tutan Arap figürlü bir saat,
Bir arslanın hücumuna uğrayan at üstünde Türk figürü olan bir saat.
Saatlerin üzerlerindeki figürler her saat çalışında farklı hareket ediyordu.
Creckwitz, yolculuk sırasında Budin Beylerbeyi ve Sofya Beylerbeyi gibi paşalara da benzer eşyalar hediye etmişti. Sofya Beylerbeyi'ne hediye edilen saatin üzerinde saat vurunca gözlerini oynatan, nallarıyla saati gösteren ve ağzını açan küçük bir at figürü ve atın ayakları altında ezilerek bükülmüş yılan ve kertenkele figürleri bulunuyordu (Tebly, 1988: 42-43).

3. XVII. YÜZYILDA OSMANLI-AVUSTURYA ARASINDA HEDİYE

Osmanlılar ile Habsburglar arasında askeri cephede yaşanan güç ve nüfuz mücadelesi neticesinde siyasi dengelerin değişmesi Osmanlı Devleti'nin aleyhinde bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu tabloda temel olarak üç dönüm noktası ile karşılaşılmaktadır. Bu dönüm noktalarının ilki Zitvatorok Antlaşması (1606) ile yaşanmıştır. Bu antlaşma, yavaş yavaş kuvvet dengesinin sağlanmaya başladığına bir işaret taşıdığından, 1606 tarihi, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkiler açısından bir dönüm noktası teşkil etmiş, bundan sonra haraç elçileri yerine büyükelçiler gönderilmiştir. Bu dönüm noktalarından ikincisi 1644 Vasvar Antlaşması ve üçüncüsü ise 1699 Karlofça Antlaşması olmuştur. Bu nedenle konuyu üç bölümde incelemek mümkündür.

3.1. Zitvatorok Antlaşması Sonrası Dönem

1593-1606 arası devam eden ve Avrupa'da "Uzun Türk Savaşları" adıyla anılan savaş, Zitvatorok Antlaşması'yla sona ermiş, buna göre Avusturya'nın senelik ödemelerine son verilmiş ve padişah yalnız protokol yönünden de olsa imparatorun kendisiyle eşit olduğunu kabul etmişti. Osmanlı Devleti, Avusturya çasarını (Kaiser) resmen padişah ile eşit haklara sahip olarak tanımış ve çasarlık ünvanını kabul etmişti. Bu tarihe kadar Avusturya çasarı Osmanlı padişahı ile aynı derecede sayılmıyor ve kendisine kral diye hitap edilen imparatora bundan sonra "çasar" denilerek, Osmanlı padişahı ile aynı derecede olduğu kabul edilmiş oluyordu (Kurtaran, 2009: 42-44). Antlaşmanın bir maddesine göre de Avusturya üç senede bir, miktarı ve niteliği belirsiz hediyelerle büyükelçi gönderecekti (Kurtaran, 2009: 112). Antlaşmanın hemen arkasından gidecek hediyelerin padişaha ulaştırılmasından sonra Avusturya İmparatoruna da hediyeler gönderilecek, bu hediyeler her iki hükümdarın şanına layık türde olacaktı (Naîmâ, 2007: 322).

İlk dönüm noktası olarak tanımlanan bu dönem 1663'te Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya savaş ilan etmesine kadar sürmüştü; önceki dönemde haraç elçilerine her türlü gösteriştan uzak olmaları talimatı verilirken; yeni dönemde duruma göre, her iki taraftan aynı zamanda yola çıkarılan elçilerin aynı ihtişamda olmalarına özen gösterilmeye başlanmıştır. Bu büyükelçilik heyetleri, artık kuvvet dengesinin değiştiğinin de bir göstergesi idi (Tepley, 1969: 249).

Örnek teşkil etmesi bakımından 1616'da İstanbul'a gönderilen Avusturya elçisi HermanTscherninvon Chudenitz'in, hükümdarı adına takdim ettiği hediyeler şöyleydi (Werner, 2011: 135):

Padişaha: Toplam 28.396 Filori değerinde

4.000 filori değerinde içine elmas yerleştirilmiş yüz adet düğme,

Gümüş süslemeli bir yazı masası,

Büyük gümüş bir kazan,
Sekiz adet içi altın kaplamalı gümüş sürahi,
Büyük bir ayna,
Altın kaplama iki çalgılı saat,
10.000 filori değerinde som gümüşten yapılmış büyük bir ecza dolabı,
Billurdan yapılmış iki şamdan,
Altın kaplama saat,
Akik taşından bir mahfaza,
Üç gümüş şamdan,
İkişer adet altın kaplamalı büyük gümüş kupa ve şamdan,
Büyük gümüş kapaklı iki kupa,
Billurdan yapılmış bir sürahi,
Billur dört bardak,
Som gümüşten, içi altın kaplama bir sandık,

Valide Sultana:

Dikiş kutusu,
İçine değerli taşlar yerleştirilmiş altın düğme,
Altın kaplama iki saat,

Şeyhülislama:

Gümüş süslemeli yazı masası,
Ecza kutusu,
Altın kaplama üç gümüş şamdan,
Altın kaplama dört sürahi
İki adet saat.

Sadrazama:

Küçük gümüş sandık,
Gümüş ecza kutusu,
Dokuz bin dokuz yüz filori değerinde birkaç saat,
Kalem,
Tarak mahfazası,
Yeşim taşından yapılmış başka bir mahfaza,
İki gümüş leğen ve ibrik,
Altın kaplamalı iki sürahi,
Dört kupa.

Bunlardan başka Kaimmakam Paşaya, diğer vezirlere, Budin'deki Ali Paşaya, Belgrat'taki Habil Efendiye, Darüssaade Ağasına, İskender Paşaya, Kapıcıbaşı'ya, Yeniçeri Ağası'na, Çavuşbaşı'ya, Osmanlı eski elçisi Ahmet Kâhyaya benzer hediyeler verilmişti. Bütün hediyelerin değeri toplam 55.070 filori etmekteydi (Werner, 2011: 135-138). Bu heyette elçinin sekreteri olarak görev yapan Adam Werner, seyahat sırasında

tuttuğu günlüğünde Osmanlı yöneticilerine getirdikleri küçük saatlerin onların çok işlerine yaradığını ve bunları önemli konumlardaki beylere yüksek fiyatlarla sattıklarını söylemektedir (Werner, 2011: 48).

Avusturya küçük elçisi, Kral'ın kapı kethüdâsı, beyzâdeleri ve diğer adamları tarafından 30 Temmuz 1637'de padişaha sunulan hediyeler, Osmanlı teşrifât defterlerine şu şekilde kaydedilmişti:

İki adet gümüş leğen ve ibrik,

İkişer adet gümüşten yapılmış büyük ve küçük kova,

On iki adet gümüş tepsi (BOA, KK, nr. 667: 21)

Avusturya'nın XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne vermesi gereken bu hediyelerin kimlere hangi cins ve miktarda verileceği gibi hususların kanunnâmelerde de yer aldığı ve görüldü:

“Bin bir tarihine gelince Sultan Süleyman asrından berü Beç kralının beher sene sikke-i hasene-i Üngurus otuz üç bin altunu gelirdi. Ve on beş kıt 'aevânî sim-i kâfirî leğence ve ibrik ve kupalar ve kadehler ve iki üç saat getirüp gelen elçi el öpdükde (pîşkeşi) çekirdi. Ve ibtidâ Estergon'a geldikde Estergon beğine bin guruş ve bir iki kupa ve kadeh ve Budinbeğlerbeğine üç bin guruş ve birkaç (sim) kupa ve kadeh ve kusûskârîtüfenk ve mutalla iki saat ve Budin defterdarına ve yeniçeri ağasına saat ve kupa ve İstanbul'a geldikdevezir 'azam (hazretlerine) dört beş bin guruş ve birkaç kupa ve saat, tüfeng ve sa'irvüzerâyaalâ-kadri merâtibihimguruş ve kupa ve tüfeng mukarrer idi. Ve Beç'e Âsitânedden (elçi) varmak vaki olmamışdır. Ancak Budinbeğlerbeğisi tarafından, ya Budin çavuşlarından biri varup hazine taleb ederdi....” (Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998: 178-179; İpşirli, 1994: 31-32).

Hediye maddeleri antlaşmalarla belirlenmekle birlikte bu dönemde Avusturya imparatorunun elçi ve hediye göndermediği de olurdu. Bu durum karşı tarafın Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde dostâne olmadığı şeklinde yorumlanırdı. Nitekim 1644'te Avusturya ile Macarlar arasında çıkan anlaşmazlıkta Osmanlı Devleti'nin arabuluculuk yapmasının sağlanması amacıyla gelen Avusturya elçisi, on dört yıl gibi uzun bir süreden sonra imparatorun İstanbul'a gönderdiği ilk elçi idi (Naîmâ, 2007: 1016-1017). Bu süre zarfında Osmanlı tahtına Sultan İbrahim oturduğu halde Avusturya imparatoru, onun cülusunu tebrik için elçi göndermemişti. Padişah bundan duyduğu rahatsızlığı yeni gelen elçiye, *“İmparatorunuz bilmiyor ki beş seneden beri cülûs ettim, bu hal dostâne muamele değildir.”* diyerek göstermişti (Uzunçarşılı, 2006: 197). Neyse ki imparator, elçiyle beraber değerli hediyeler de göndermişti. 18 Ekim 1644'te Divân-ı Hümayûn'da sunulan hediyeler Sadaret Defterine şöyle kaydedilmişti:

Lüleleri abanozdan gümüş bir şadırvan,

Yaldızlı gümüş sini,

Sandık içinde üç gümüş şişe,

Bir başka sandık içinde üç gümüş şişe,

Yaldızlı kapaklarıyla altı büyük gümüş sahan,

Kapaksız yaldızlı altı gümüş sahan,

On iki gümüş kupa,

İki çift leğen ve ibrik (BOA, A.TŞF, nr. 345: 40/b).

Bu hediyelerden dikkati en çok çeken şadırvan, Osmanlı vak'anüvisi Nâimâ'nın anlatımında da yer almıştır. Buna göre şadırvan, sanatkârâne bir şekilde tasarlanmıştı ve kum saati gibi çevrilince fiskiyelerinden aşağıdan yukarıya doğru su sıçratmaktaydı. Saat anahtarı gibi çevrilerek kurulduktan sonra bazen üç, bazen beş ve bazen de on beşten fazla su sıçrayıp akıyordu. Suyu bitince diğer tarafı döndürülür, aynı su devr-i daim ederek akardı. Nâimâ hediyelerin arasında bulunan yaldızlı gümüş sahanların sayısının otuz olduğunu nakletmektedir (Naîmâ, 2007: 1016-1017).

1655'te imparatorun, İstanbul'da başta padişah olmak üzere çeşitli kişilere sunulmak üzere gönderdiği kırk altı saatin kadrânlarından bazıları İslâm, bazıları da Hristiyan figürleriyle donatılmıştı (Kurz, 2005: 54).

Zitvatorok Antlaşması sonrasında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki barış hali küçük bazı sınır olayları dışında 1662'de Avusturya'nın Erdel'in iç işlerine müdahalesi nedeniyle yeniden bozulmuş ve silahlı bir mücadeleye dönüşmüştü.

3.2. Vasvar Antlaşması Sonrası Dönem

XVII. yüzyılda Osmanlı ve Avusturya ilişkilerini belirleyen ikinci dönüm noktası ise Vasvar Antlaşması olmuştur. 1664'te yapılan bu antlaşma ile Avusturya, Uyvar gibi önemli sınır kalelerinden bazılarını elden çıkarmak zorunda kalmıştı (Beydilli, 1991: 175). Yapılan antlaşmada her iki tarafın karşılıklı olarak, büyükelçilerle nâme ve hediyeler gönderilmesinin kararlaştırılmasıyla Avusturya'nın haraç veren devlet görüntüsü ortadan kalkmakta ve eşitlik kesin olarak sağlanmaktaydı (Tebly, 1988: 28). Antlaşma sonrasında, Kara Mehmet Paşa 8.000 akçe ile beraber Viyana'ya büyükelçi tayin edilince Avusturya hükümdarına değerli hediyeler de gönderilmişti (1665) (Silahdar Fındıklılı Mehmet Efendi: 1928: 376-377). Kara Mehmet Paşanın bu elçiliği büyüklük, ihtişam ve hediyelerin değeriyle bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Tebly, 1988: 28).

Kara Mehmet Paşanın üç yüz kişiyi bulan elçilik heyetinde kâtip olarak bulunan Evliya Çelebi, heyetin alayla Viyana'ya girişini, onun İmparator'la görüşmesini ve İmparator'a sunulan hediyeleri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Evliya Çelebi, 2001: 124). Buna göre kendilerini saraya götürmek üzere İmparator Leopold'un şahsına ait işlemeli ve mücevher süslü, göz alıcı sekiz atlı araba gönderilmişti. Ancak Kara Mehmet Paşa, arabaya binmeyi kabul etmeyerek âdet üzere küheylan atlara binmeyi tercih etmişti. Haziran 1664'te, küheylan atlar üzerinde elçi ve maiyeti ile getirdikleri ağırlıklar ve İmparator'un arabalarında taşınan hediyelerle birlikte, çalınan mehter eşliğinde alayla şehre yürünmüştü. Padişahın hediye olarak gönderdiği on iki küheylan at, Has Ahûr'dan seçilmiş en iyi atlardan olup, gümüş çullar üzerinde dibâ süslenmiş, başlarında çeşit çeşit sanatlı saçak peçeli, çatal zincirli yularların her birini beyaz külahlı yedekçi halifeler tutuyordu. Evliya Çelebi bu atların haşmetli bir şekilde geçişlerini adeta Osmanlı gücünü yansıtır bir şekilde tasvir etmiştir. Her atı ikişer kişi zapt ediyordu ve bazı atların ayaklarındaki zincir bağları ses çıkartıyordu. Her bir at kişneyerek âdetâ yedi başlı ejder gibi sıçrayıp dans edercesine geçiyordu. Yanlarında usta Arap seyisleri ve ikişer Has Ahûr halifesi yürüyordu. Krala verilecek olan küheylan atlardan ikisi mücevher ve altın eyerli, mücevher koşumlu idi. Kale kapısından girerken kalenin tüm sokakları, dükkânları ve altışar yedişer kat saraylarının pencereleri, damları, çatıları, balkonları ve taraçaları âdetâ bir insan deryası olup Osmanlı alayını seyretmişlerdi. Şehre girdikten sonra Mehmet Paşanın İmparator'un altı vezirine ve prenslere verdiği ziyafetin ardından İmparator da Paşa ve maiyetine yoldan gelmeleri münasebetiyle, dört yüz kişilik bir grupla meyveler, şekerli macunlar, içecekler, zerdûzdibâ, şib (şeyb) ve zerbâb çarşaf, yorgan ve pijamalar göndermiş; Elçi Kara Mehmet Paşa da bu eşyaları getirenlere onar altın bahşiş vermişti.

Elçi Paşa ile İmparator'un görüşmesinden önce baş tercüman ve baş komiser ile yapılan görüşmede İmparatorun huzuruna çıktığında nasıl hareket edileceği karşılıklı olarak karara bağlanmıştı. Görüşmelerde ayrıca İmparator'un bir ricası olarak padişahın hediyelerini götürün ağaların hepsinin onun eteğini öpmeleri ve huzurunda el kavuşturmaları; bundan başka, İmparator'un, hediyeler alayla getirilirken, Âl-i Osman mehterhanesini çalarak huzura çıkmalarını rica ettiği belirtilmişti. Ancak Paşa, hediye götürürken mehterhane çalmanın Âl-i Osman kanunlarında olmadığını; hediye taşıyan ağaların kendi hizmetkârları olduğu gerekçesiyle ve bazı kelime oyunları ile bu teklifi geri çevirmişti. Zor durumda kalan Avusturyalılar, bütün hediye defterlerini alıp gitmişlerdi. Bu hediye defterleri üzerinde İmparator'la görüşüp, vezir ve vekillerine dağıtacakları defteri paşaya göndererek "*Kanunumuz budur, götürecekleri hediyeleri ve atları bu defter gereğince dağıtsınlar.*" diyerek Paşaya defteri göndermişlerdi. Paşa da bütün hediyeleri Kral'a, annesine, başvezire, başpapaza, başişeke, diğer vezir ve görevlilere olmak üzere kralın gönderdiği deftere göre hazırlamıştı.

Birkaç gün sonra Kral, Paşaya kendi hinto arabalarından sekiz kır atın çektiği mücevherli, yaldızlı ve gümüş üzerine mine kubbeli göz kamaştıran bir hinto araba göndermişti. Paşa arabaya, ağalar da atlarına silahlarıyla ve süslü giysiler giyinmiş vaziyette binmişlerdi. Önce sekiz adet Divânthane döşemesi zerkâr nakışlı ibrişim halı, sekiz hinto ile getirilmişti. Ardından bir direkli ve dokuz taklı altın nakışlı otağ (çadır) on bir hinto arabaya yüklenip içi dışına çevrilerek hepsi samur kürklü ağalar ve yaya olarak giyimli saraçlar, çaşnigirler, çadır mehterleri ve mehterbaşı geçmişti. Arkasından biri mücevher eyerli, mücevher koşumlu, topuz ve gaddareli, baştanbaşa zerdûz mücevher dikme abayılı, bahri hotazlı, altı parça mücevhere gömülmüş yancıklı muteber ve cins üç at ve atların sağında ve solunda kırmızı ve dolamalı Has Ahûr yedekçileri ve Has Ahûr kalfası ile geçmişti. Başka bir at da sade dibâdançulluyelkendûz ve doru at idi. Kral'ın annesine hediye edilmek üzere küheylan mazlum at da tamamen mücevher eyerli, mücevher üzengili ve tam koşumlu olarak Has Ahûr halifeleriyle geçmişti. Sonra yirmi çift ağır kuşaklı hil'atlerin her biri atlar üzerinde giyimli ağaların elinde tertip üzere geçtiler. Arkasından on külçe hünkârî, köse ve hezârî Muhammedî sarıklar geçip ardından on okka Mâverdûdu ve ardından altın işlemeli bohça içinde şemmâme ham amberi Evliya Çelebi tarafından

geçirilmişti. En son on adet misk, mücevher sorguç ve topuz geçirilmişti. Tuna Nehri üzerindeki köprüden araba ile geçip kaleye girince Paşa küheylan atına binip, kralın saray meydanının kapısından önce halılar, arkasından padişah otağı ve sonra da atlar ve diğer hediye taşıyanlar girip tören meydanına girerek atlarından idiler. Küçük komiser ve küçük tercümanlar önlerine düşerek yedi katlı saraya çıktılar. İmparator daha önce belirlendiği gibi tahtından inerek son derece hürmetkâr bir şekilde Kara Mehmet Paşayı karşılamış ve “*Safâ geldin, hoş geldin.*” diyerek gelişinden duyduğu memnuniyeti ifade etmişti. Padişah tarafından gönderilen nâmenin takdimi ve yapılan görüşmelerden sonra hediyeler vermeye başlanmıştı. Paşa önce padişah sorgucunu öpüp başına koymuş; daha sonra da süslü sorgucu Kral’ın eline verip kral da onu tacı üzerine sokarak tahtına oturduktan sonra Paşa, mücevherle süslü topuzu öpüp yine Kral’ın eline vermişti. Kral’ın hemen ayağa kalkarak tüm divân üyelerine topuzu göstermesinin ardından sofa üzerine Hoten miski, ham amber, Maverd ödü, tülbentler, tümü kuşaklık altın işlemeli hil’atler getirilmişti. İmparator’un emriyle hil’atlerden bir tane validesine gönderilip, birer tane de başvezire, başpapaza, Zirinoğlu’nun oğluna, emirlere, iş erlerine, kaptanlara, komiserlere, irşeklere ve şağlara giydirilerek divânda sevinçle karşılanan bütün hediyeler çok beğenilmişti. Hil’atlerin ardından bütün zerdûz işlemeli ipek halılar Kral huzuruna getirilip, hemen orada Divânhanenin duvarlarına gerilmişti. Tüm ağalar hediyelerden sonra aşağı indikten sonra sıra padişahın Kral’a kendi atlarından gönderdiği iki ata gelmişti. İmparator Leopold, dört kat aşağı inerek saray meydanına bakan bir köşke oturmuş; atlar, önüne çekilerek ahır görevlilerine teslim edilmişti. Evliya Çelebi burada Avusturya Kralı’na gönderilen bir atın yeni sahibini benimsemeyişi ve ortalığı birbirine katışını hikâye ederken, her ne kadar Sultanın hediyeleri de olsa Kralın hak etmediğini söylemeye çalışır.

Atlardan sonra İmparator’un huzuruna hinto arabalar içinde otağ getirilmişti. Otağın tamamen sırmalarla ve saf altınla kaplanmış toplarını seyreden Leopold, hemen bahçesinde kurulmasını emrederek, ertesi gün bu otağ içinde vereceği ziyafete Paşayı davet etmişti. Bu otağ kurulurken sert bir rüzgârın çıkmasıyla on kantar direk ve beş kantar otağ göbeği tahtasının rüzgârdan uçup, yedi Avusturyalının öldüğünü ve pek çok kişinin de yaralandığını söyleyen Evliya Çelebi’nin bu anlatımında - otağın hükümdarlık sembolü oluşu hatırlanacak olursa - Osmanlının gücünü vurgulamak istediği görülür. Sonra elçi maiyetinden gönderilen mehterbaşı ve adamları çadırı kurmuştu.

İmparator’un bu ziyafetine mukabil Paşa da ona ziyafet çekmiş ve kral yemekte Paşaya altın ve mücevher tabaklarda yemekler göndererek yemekten sonra da samur kürk, on kese gurus ve bir hinto araba hediye etmişti. ertesi gün Paşaya İmparator’un vezirinden beş kese gurus ve bir hinto araba yükü parankon çuka, atlas, kumaş, kırk çift Alman saati ve başka güzel hediyeler gelmiş; hediyeleri getirenlere Paşa da üç yüz altın ve Avusturya’da çok makbule geçen birer tülbent vermişti. Paşa kethüdâsı kralın validesine bir çullu at, bir ipek halı, misk, amber ve bir külçe köse tülbent vermiş; o da kethüdâya beş kese gurus, on tüfenk ve on adet saat hediye etmişti. Diğer ağalar da İmparator’un gönderdiği defterleri gereğince tüm hediyeleri vezirlere, vekillere, başpapaza kısacası Divândahil’at giyenlerin hepsine atlar ve az çok hediyeleri dağıtmışlardı. Ağalar da onlardan bol bol hediyeler alıp memnun olmuşlardı. Ayrıca Paşa ve maiyetinin yiyecek ve içecek ihtiyaçları da hazırlanan deftere göre karşılanmıştı.

Evliya Çelebi, burada kaldığı sürece Kral’dan, bütün vezirlerden ve iş erlerinden pek çok hediye almış; kendisi de onlara hediyeler sunmuştu. Bir defasında vezirlere, baş komisere, başpapaza, iş erlerine ve kral musahiplerine birer işlemeli Kaya Sultan yağlığı; Kral’a ise kendi tabiriyle “*bukalemun nakışlı*” iki adet Kaya Sultan yağlığı, iki Keşmir şalı ve çok güzel yapılmış Hazret-i İsa ve Meryem Ana resmi sunmuştu. Kral bu hediyeyle çok beğenmiş ve uzun uzun sohbet etmişlerdi. Bundan sonra Evliya Çelebi daha çok seyahata dair olan sohbetin üç ay kadar devam ettiğini söyler. Bir defasında Kudüs’le ilgili anlattıklarından pek hoşlanan kral Evliya Çelebiye bir kese gurus, onar çuka ve kumaş on üç Alman saati hediye etmişti. Başka bir gün de kralın emriyle üç yüz altın ve çok değerli hediyeler almıştı.

Evliya Çelebi, IV. Mehmet’in İmparator Leopold’a gönderdiği hediyelerin detaylarını anlatmışsa da bir Avusturya kaynağında bu hediyelerin biraz daha farklı olarak tasvir edildiği görülmektedir. Çadır (otağ) atlas üzerine altın, gümüş ve ipek ile sanatkârâne bir biçimde işlenmiş, bu ipeğin üzerine âdetâ bir gül bahçesi gibi güller tutturulmuştu. Söylendiğine göre bu çadırı yapmak için dört yüz altmış kişi yaklaşık bir yıl çalışmıştı. Diğer hediyeler altın ve ipek işlemeli, her biri altı kulaç uzunluğunda, dört kulaç genişliğinde altı büyük İran halısı, altın ve gümüş işlemeli on iki Türk kaftanı, bir büyük parça amber, bizon, yedi safkan Arap tayı ve iri elmaslar ve Evliya Çelebi’nin değinmediği değerli taşlarla süslenmiş ve içinde iki sıra doğan tüyü bulunan altın bir gülden oluşuyordu. Hediyelerin içinde en nadide olanı da bu gül idi. Gülün değeri 30.000, çadırın değeri ise 20.000 talerdi. Bu anlatıma bakıldığında ihtişamlı çadırın ve altından yapılmış gülün her iki

imparatorun şanına yakışır derecede olduğu ve görenlerde hayranlık uyandırdığı anlaşılmaktadır (Tebly, 1988: 29).

Habsburg İmparatoruna gönderilen hediyeler farklı kaynaklarda da zikredilmektedir. Bir çalışmada arşiv belgelerinde (BOA, KK, nr. 686 ve BOA, D.BŞM, nr. 1080) bir süslü sorguç, iki adet zerdûzabayî, direkli çadır (otağ) , on beş seccade, iki büyük Acem halısı, bir ibrişim halı, yüz elli sarık, otuz elbiselik serâserhil‘at kuşaklık, on adet panzehir, bir okka amber, yirmi adet misk, on yedi at ve mücevher at takımları şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Bunların bir kısmı hazineden tedarik edilmiş ve bir kısmı ise satın alınmıştı. Mesela listedeki hediyelerden misk için yirmi sekiz bin akçe, panzehir için on iki bin akçe ve hil‘at kuşaklık için bin altı yüz elli guruş ödenmişti (Uluskan, 2007: 79). İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise bu hediyelerin cins ve miktarını şu şekilde belirtmiştir: “Murassa sorguç, bir direkli otağ, yirmi seccade, beş İran halısı, yüz sarık, kırk hilât, bir okka anber ve divân tertibi raht ile eğlerlenmiş iki at ve sekiz eğlerlenmiş at” (Uzunçarşılı, 2006: 200).

Bu hediyelere bakıldığında Osmanlıların bunları özenle seçtiği ve iki hükümdarın şanına yakışır türde olduğu görülmektedir. Gücün simgesi olarak kılıçlar, hançerler, sorguçlar, muhteşem çadır ve padişaha ait en güzel atlar, gösterişli mücevherlerle süslü at takımları gibi nadide eşyalardan oluştuğu görülmektedir. Özellikle padişah çadırının (Otağ-ı Hümayûn) zaferle sonuçlanmış seferleri ve fetihler yapmış büyük sultanları çağrıştırdığından simgesel bir yeri vardı ve bu çadır olabildiğince gösterişli, süslü, heybetli ve sanatkârâne işlenerek yapılmıştı. Nitekim Evliya Çelebi, 1664’te Avusturya İmparatoruna gönderilen hediyelerden özellikle çadırın ve ayrıca atların İmparator ve halkı üzerindeki tesirlerini uzun uzun anlatmıştır.

Bir yıl sonra Avusturya imparatorunun, Walter de Leslie adlı elçisi ile 10 Kasım 1665’te IV. Mehmet’e gönderdiği mukabil hediyeler ise antlaşma gereğince 200.000 florin değerindeydi:

Gümüşten çerçeve içine konulmuş ve yine gümüşten ayak üzerinde hareketli olan, büyük bir boy aynası,
Biri vazo gibi üç sütun üzerine konulmuş ve ikincisi insan boyunda ve küçük tasvirlerle süslü iki ibrik,
Yıldız kapaklı iki leğen,

Birer zira‘ uzunluğunda on iki gümüş şamdan,

Yıldızlı on iki gülâbdan,

Yuvarlak kapakları kavuk şeklinde on iki sahan,

Gümüş sehpalı on iki gümüş tabak,

İnce işlemeli ve tek ayaklı yuvarlak bir masa,

Gümüş işlemeli dört tüfek,

Gümüşten büyük bir bıçak,

Akikten yapılmış iki gözlük mahfazası,

Altın, gümüş ve sedef mihlanmış abanozdan iki mahfaza,

Hoşaf soğutmaya mahsus bir kap ve bir kupa,

İspanyol memleketlerinden gümüş işlemeli dört küçük halı (kaliçe),

Arap ve Roma rakamları saat başlarını gösteren kırk cep saati,

Çalgısı bir fiskeyle hareketlendirilmiş, mağara şeklinde bir asma saat,

Gümüşten mamûl saksılar,

Gümüş tuzluklar,

Meşalelerle süslü, bir zira‘ yüksekliğinde gümüş bir sofra,

Gümüşten tasvirlerle süslü yıldızlı bir çekmece,

İşlemelerle dolu, sanatkârane tasarlanmış, gizli çekmeceleri ihtiva eden ve gümüşten yapılmış yıldızlı bir rahle,

Valide Sultana:

İçerisinde ayna ve altın çerçeveli çalar saat bulunan bir dikiş çekmecesini,
 Birer zira‘ yüksekliğinde iki gümüş şamdan,
 Sanatkârca işlenmiş gümüş ibrik,
 Dört adet gümüş kupa,

Sadrazama:

On iki adet kapaklı gümüş sahan,
 Birer zira‘ yüksekliğinde iki gümüş şamdan,
 Mmeyve konulması için ince işlemeli on iki gümüş tabak,
 Bir ibrik,
 On iki gümüş kupa.

Divân üyelerine:

Bazıları Arap, bazıları Roma rakamlarıyla yazılı otuz cep saati,
 Yirmi bir tane başka cep saati,
 Yedi vazıo,
 Yedi altın leğen (Hammer, 1947: 149-150).

Leslie'nin başkanlığındaki bu büyükelçilik heyetinde yüz otuzdan fazla araba kullanılmış ve altı at tarafından çekilen elçi arabası, huzura kabulden sonra IV. Mehmet'e hediye edilmişti. Araba son derece görkemli idi. Dış taraftan içi doldurulmuş arslan ve kartallarla en sanatkârâne biçimde süslenmişti. Arabanın tekerlek ve eksenlerinden altın kıvılcımlar çıkıyor; iç tarafına asılan, kenarları ipek ve altınla işlenmiş kırmızı ipek perdeler aşağı doğru sarkıyordu. Pek çok kişiye göre, Roma zafer arabalarından bu yana İstanbul'a bunun benzeri bir araba gelmiş değildi. Bu arabayı çeken Napoli ırkı altı at da ender rastlanan güzellikte ve irilikte idi. O zamanın araba yapımı ustalığının bir başyapıtı olarak yapılmış bu araba padişah tarafından memnuniyetle kabul ve muhafaza edilmiş; ancak zaman içinde arabanın üzerindeki süs figürleri sökülmiş ve içleri boşaltılmıştı (Tebly, 1988: 253).

8 Haziran 1682'de Avusturya elçisinin II. Viyana Kuşatması öncesinde savaşa engel olmak amacıyla padişaha sunduğu hediyelerin başında ise Avrupa'da yeni icat edilmiş olan sarkaçlı (pandül) saatler yer almaktaydı:

Bağa zarflı kule resimli sarkaçlı büyük saat,
 Üçayaklı resimli ve aynalı, sarkaçlı kalkan saat,
 Gümüş aynalı, aylı, günlü, küreli, sarkaçlı saat,
 Dört adet büyük gümüş şamdan (TSMA, D, nr. 14: 21/b).

3.3. Karlofça Antlaşması Sonrası Dönem

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki üçüncü dönüm noktasını da Karlofça Anlaşması (1699) oluşturmaktadır. 1683'te Viyana Kuşatması'yla Avrupa'da "Büyük Türk Savaşları" adıyla bilinen savaşlar başlamış ve sonunda Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan ilişkilerinde bir dönüm noktası niteliği taşıyan Karlofça Antlaşması imzalanmıştı (1699). Avusturya imparatorları tarafından XVI. ve XVII. yüzyıllarda İstanbul'a gönderilen elçilik heyetlerinin sayısı yüz yirmiyi bulmuştu. Bu antlaşma ile gerileyen Osmanlı gücü yerini Avusturya ve Rusya'ya bırakmış (Beydilli, 1991: 174-175), güçler dengesinin tamamen Osmanlı aleyhine döndüğü ve buna paralel olarak Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne verildiği mecburî hediyelerin artık söz konusu olmaktan çıktığı bir döneme girilmişti (Hammer, 1830: 675).

Karlofça Antlaşmasının hemen akabinde barışın sağlanması bu defa karşılıklı olarak barış ya da dostluk hediyeleri gönderildiği görülmektedir. Anonim Osmanlı Tarihi'nde belirtildiği üzere bu hediyeler için "İftiharü'l-ümerâi'l-izâmi'l-İseviyye mümtazü'l-küberâi'l-fihâmi'l-Mesîhiyye muslih-i mesâlih-i cemâhiri't-tâifeti'n-Nasrâniyye Roma İmparatoru çesarı Leopolds hatemallahü avakıbetübi'l-hayr ve'r-reşad için

dostâne tertib olan hedâyâdır.” ifadeleri kullanıldığı görülmektedir (Özcan, 2000: 139), 27 Ağustos 1699’da Avusturya İmparatoru’na gönderilen hediyeler şunlardı:

Sütunları tezhipli ve kovanları ve topları yaldızlı, elvan atlas üzerine zerdûz, güneş ve çiçek motifleriyle işlenmiş sayebanıyla beraber bir otağ

Elmas ile süslü bir sorguç,

Elmas ve yakut ile süslü, mineli altın at takımı (raht),

Zümrüt ve yakut ile süslü mineli haydarî bir başka at takımı,

Şemame amber,

Üç yüz nafe-i misk,

Yirmi panzehir,

İki adet kırmızı kutnu üzerine sarı kılardan sırnık,

Altı adet elvan çiçekli ağır İstanbul zerbaftı,

Yirmi iki adet kılardan İstanbul dimî,

On dühezârî destar,

Yüz yirmi ağır hünkârî destar,

Yirmi sevayî destar,

Dört adet nakışlı büyük İran halısı,

On beş adet nakışlı Uşşak secaddesi,

On iki at,

Gümüş at mirbatı,

Gümüş satl,

On Acem zerbaftı,

Gümüş zincirli iki pars. (Özcan, 2000: 139)

Bu hediyelerin listesi maliye kayıtlarında da görülmektedir (BOA, MAD, nr. 18493).

Bunlardan süslü sorguç, İran halısı, ibrişim halı ve ağır abayî gibi hediyelerin Enderûn Hazinesi’nden; mücevherli at koşum takımı, bilan, topuz, rikâb, eyer ve at gibi hediyelerin ise Has Ahûr Hazinesi’nden çıkarıldığı görülmektedir. Kadife otağ, teğelti, çuka işleme yapuk, hil’at, destar, Uşşak seccade, nafe-i misk, panzehir gibi hediyeler ise satın alınmıştır. Hediyeler için toplam 34.609 esedî gurus harcanmıştır (BOA, MAD, nr. 18493: 1; Uluskan, 20070: 49).

Avusturya İmparatoru’nun gönderdiği 200.000 filori değerindeki hediyeler ise hazine defterine ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiştir:

Biri yaldızlı iki gümüş büyük sini,

Gümüş iki büyük leğen,

Gümüş ızgara takımı (maşası, küreği ve kilidiyle birlikte),

On iki büyük gümüş şamdan (altışar mumluğu vardır),

Altı adet aynalı gümüş asma şamdan,

İki adet yaldızlı gümüş leğen ve ibrik,

On iki adet içleri yaldızlı gümüş şerbet kâsesi (kapak ve tabaklarıyla birlikte),

Altı adet içleri yaldızlı gümüş sürahi,

Büyük gümüş tabla,

Altı gümüş çiçeklik,
 İki adet gümüş buhurdan (buhurdan tarzı buhar konacak),
 Gümüş büyük bir mangal,
 Gümüş buhurdan takımı,
 Tuzluk, şekerlik,
 Sazçalar büyük gümüş şadırvan,
 Büyük, sazçalar, gümüş, ayaklı saat,
 Gümüş, büyük kalkan saati,
 Sazçalar, gümüş, kule resimli saat,
 Sazçalar, top saat,
 İngiliz işi çekmece saati,
 Gümüş, küçük çekmece saati,
 İki adet altın ve gümüşle işlenmiş büyük duvar saati,
 Altınla bezenmiş gümüş çekmece
 Altın işlemeli büyük, gümüş ayna,
 Üzerinde yaldızlı on iki küçük kupası ile birlikte ayaklı gümüş iskemle,
 İki adet altın ve gümüşle süslenmiş kafûrî yemek iskemlesi,
 Üçer mumluklu büyük, gümüş çiçek resmi,
 Üçer lüleli iki adet gümüş ibrik,
 İki adet gümüş kafurî bardak,
 Altı adet elvan, Frengîdibâ,
 Altı adet beyaz, Frengîdibâ,
 Gümüş tavla (pullarıyla birlikte) (TSMA, D, nr. 15: 40/a, 40/b).

Anonim Osmanlı Tarihi'nde bu hediyeler şöyle anlatılmıştır: “Şaban-ı şerifin yirmi yedinci günü kâide üzere tertib-i divân olunup elçi davet olundu... Yemekten sonra elçinin Rikâb-ı Hümayûn'a hediyesi arz olundu. Hediyesi müfredatı ile tahriri müte'assir, lakin görülen nadide sagir ü kebir sa'atler, bezme müte'allık sim-i hamdan sürahi ve alâtlar, sim kahve ibrikleri, kebir ü sagir leğen ve ibrikler ve gûna-gûnşam'danlar, sim peşkûn, sim mangal ve kebir ayna ve sair sanayi-i garibe, katife ve telli ve sade çiçekli emti'adanma'adazikr olunan evânîgûya şita ve fasl-ı rebi'emünasib hediye-i mülûkâne ki ikibinvakıyyehâm simden sahte ve perdahte olunduğu tahmin olundu. Onbeş neferden ziyade kral-zâde ve beğ-zâdeleri ile rikâb-ı humayûna rûymâle ruhsat ve cümle tevabi'ine ilbas-ı hil'at olundu.” (8 Şubat 1700). (Özcan, 2000: 141).

Habsburgların Osmanlılara gönderdikleri hediyeler, her dönem Enderûn Hazinesi için önemli bir gelir kaynağı teşkil etmiştir. Avusturya imparatorunun 15 Şubat 1700'de hazineye dâhil edilen hediyelerinden bir küçük gümüş sini, bir büyük gümüş leğen, altı adet aynalı gümüş asma şamdan, on iki kapağı ve tabağıyla içleri yaldızlı gümüş şerbet kâsesi, altı adet içleri yaldızlı gümüş sürahi, gümüş ızgara ve gümüş mangal, çeyiz için; aynı hediyelerden bazıları ise yine başka maksatlarla bozulmuştur (TSMA, D, nr. 15: 40/a). Nisan/Mayıs 1700'de sazçalar büyük gümüş şadırvanın bozulup kuyumcu harcı için kullanıldığı, 1701'de gümüş üçer mumluklu çiçek resmi, on iki büyük gümüş şamdan, altı gümüş çiçeklik, birer gümüş buhurdan, tuzluk ve şekerliğin de yine bozulduğu görülmektedir (TSMA, D, nr. 15, s. 40/a-b). Nitekim Salomon Schweigger, Avusturya elçilik heyetinin hediye olarak getirdiği çok ince bir işçilikle yapılmış olan servis tabaklarının ve gümüş takımların işçilik değerlerinin kullanılan malzemenin değerinden daha yüksek olmasına rağmen, Türklerin bunları hayranlıkla izlemelerinin yanısıra, sanatsal kıymetini takdir edemediklerini; altın ve gümüş eşyaları eritip para haline getirdiklerini duyduğunu söylemektedir. Padişahın yıllardan beri kendisine takdim edilmiş olan “o güzel saatleri” büyük bir odada üst üste yığıp bıraktığını, burada kiminin paslanıp

bozulduğunu, kiminin de satılığa çıkarıldığını, bazen de bunlardan birini odasına koydurup bir süre kullandıktan sonra yerine başka bir saat getirttiğini ve bunun böyle sürüp gittiğini dile getirmektedir (Schweigger, 2004: 69-70).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren XVII. yüzyılın sonuna kadar Osmanlı ve Avusturya ilişkilerinde yaşanan askeri ve siyasi ilişkilerin neticesinde ağırlıklı olarak Osmanlı'ya doğru yoğun bir hediye trafiğinin olduğu gözlenmektedir. Bu hediye alış-verişinin temelinde barışın devamını sağlamak yatmakta idi. Nitekim diplomasi devletler arasındaki ilişkilerin barışçıl yollarla yürütülmesidir. XVII. yüzyıl boyunca askeri gelişmelerin doğurduğu siyasi sonuçlar, Osmanlı ile Avusturya diplomatik ilişkilerinde hediye alış-verişinin esasını belirlemiştir. Hediyeleşme iki ülke arasındaki barışı tahsis ve devam ettirme bakımından önemli rol oynamıştır. Neticede, hediyeler hem gönderen hem de kabul eden hükümdarların karşılıklı olarak güç ve nüfuzlarını ortaya koymalarının en iyi yollarından biriydi. Nitekim diplomatik hediyelerin kalitesi ve değeri de hediye gönderen hükümdarın ülkesinin gücünü ve ihtişamını yansıtmakta, aynı zamanda uzlaşma isteğini ve bunu ne kadar önemseydiğini de simgelemekteydi. Diğer taraftan padişahlar kendisine gönderilen değerli hediyeleri özellikle yabancı elçilere göstererek ülkesinin ne kadargüçlü ve kendisinin ne derece saygın olduğunu kanıtlamak isterdi. Bu durum göz önüne alındığında Osmanlı ve Avusturya arasındaki hediyeleşme, yalnız barışın sağlanmasında değil meşruiyet zemininde de önemli bir araç olmuştur. Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda hâlâ güçlü olduğunun gerek kendi tebâsına gerekse dış ülkelere gösterilmesinde hediyeler, iyi bir araç teşkil etmiştir.

XVI.yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde her ne kadar iç çözüme başlamışsa da devlet dış dünyada hâlâ önemli bir gücün temsilcisi idi. Bu nedenle XVII.yüzyıl padişahları hediye gönderenden ziyade kendisine hediye gönderilen konumdaydı. Zira Osmanlı ve Avusturya örneğinde görüldüğü üzere iki hükümdarın hediyeleşmesini taraflar arasındaki askerî, siyasî, diplomatik, iktisâdî vb. ilişkiler belirlemekteydi. Münasebetler ne kadar yoğun olursa hediyeleşme de aynı oranda yoğun olmaktadır. Devletlerden güçlü olan memnun edilmek adına hediyelerin akışı o yöne olmaktadır. XVII. yüzyılda Osmanlılara en çok hediye gönderen Batı ülkesi Avusturya olmuştur. Avusturya'dan gelen birbirinden değerli hediyeler, Osmanlılar için sanatsal ve teknolojik yönünün yanı sıra taşıdıkları maddî değer yönüyle de önemliydi. Zira Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde hediye, Osmanlı tarafı için bir vergi (haraç) toplama usulü idi.

XVII. yüzyıl boyunca Osmanlı ve Avusturya ilişkilerindeki üç önemli antlaşma (1606 Zitvatoruk Anlaşması, 1664 Vasvar Anlaşması ve son olarak yüzyılı kapatan 1699 Karlofça Anlaşması) iki ülke arasında güç dengelerinin değişmesi anlamına gelmiştir. Yavaş yavaş kayan bu güç dengeleri hediye alış verişine de yansımış; kademe kademe Osmanlı aleyhine değişerek nihayetinde Osmanlı'nın da Avusturya'ya önemli elçiler ve kıymetli hediyeler göndermesi ile sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin gönderdiği hediyeleri, işlemeli kumaşlar, Bursa ipeklileri, görkemli çadırlar, İran halıları, donanmış atlar ve at koşum takımları, kılıçlar, süslemeli zırhlar, eyerler, kokular, sarıklar, kaftanlar, değerli taşlarla süslü sorguçlar ve çok kıymetli elmas ve yakutlar teşkil etmiştir. Avusturya'nın hediyeleri ise nakit para dışında teknolojik saatler, şadırvanlar, altın, altın kaplama, gümüşten mamul her biri süslü ve işlemeli şamdan, tepsi, sandık, sürahi, kutu, sandık gibi en nadide eşyalardan oluşmaktaydı. İki hükümdar arasındaki bu hediye alış-verişi aynı zamanda kültürel alış-verişi de sağlamakta; Doğu ile Batı'nın birbirini tanımalarına vasıta olmaktadır.

KAYNAKÇA

Osmanlı Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, A.TŞF (Sadaret Defterleri), nr. 345, s. 40/b.

BOA, KK (Kamil Kepeci Defterleri), nr. 667, s. 21.

BOA, MAD (Maliyeden Müdevvere Defterler), nr. 18493.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TSMA, D (Defter), nr. 14, s. 21/b.

TSMA, D, nr. 15, s. 40/a, 40/b.

Telif ve Tetkik Eserler

- And, M. (1970). “XVI. Yüzyılda Elçilikler ve Elçiler”, Hayat Tarih Mecmuası, (3):22-24, İstanbul.
- Arslan, M. (1999). Türk Ebebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara.
- Beydilli, K. (1991). “Avusturya-Tarih”, DİA, (IV): 174-177, İstanbul.
- Busbecq, O. G. (2005). Türk Mektupları, (çev. Derin Türkömer), Doğan Kitap, İstanbul.
- Dernschwam, H. (1992). İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü (1494-1568), (çev. Yaşar Önen), Ankara.
- Evliyâ Çelebi. (b. Derviş MehmedZillî) 2003. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, VII, (hızl. Seyit Ali Kahraman vd.), Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Gerlach, S. (2010). Türkiye Günlüğü, I, (çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Hammer, J. V. (1947). Osmanlı Devleti Tarihi, XI, (1066-1086/1656-1676), XI, (Çeviri ve notlar: Mehmet Atâ), İstanbul.
- Hammer, J. v. (1830). Geschichte Des OsmanischenReiches (1656-1699), Hertleben’s Verlage, Wien.
- Hezarfen Hüseyin Efendi. (1998). Telhîsü’l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân, (hızl. Sevim İlgürel), TTK Yay., Ankara.
- Hitzel, F. (2010). “Diplomatik Armağanlar: Osmanlı İmparatorluğu İle Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş-Tokuş”, Harp ve Sulh-Avrupa ve Osmanlılar, (ed. DejanirahCouto), (çev. Şirin Tekeli), Kitap Yayınevi, 243-257, İstanbul.
- İbrahim Peçevî. [H. 1281-1283 (1864-1866)]. Tarih-i Peçevî, II, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- İpşirli, M. (1994). “Kavânin-i Osmâni ve Râbita-i Âsitâne”, Tarih Enstitüsü Dergisi, (14):9-35, İstanbul.
- Jorga, N. (2005). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, III, (çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Kâtip Çelebi. (2007) Fezleketü’t-Tevarih I-III, Tahlil ve Metin, (hızl. Zeynep Aycibin), Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kılıç-Schubel, N. (1999), “XVI. Yüzyıl Avrasya Dünyasında Bölgesel Birlik ve Çeşitlilik Osmanlı, Özbek, Safevî ve Hind-Babürlü İmparatorlukları”, Osmanlı, (I):431-451, İstanbul.
- Kodaman, T.- Akçay, E. Y. (2010). “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasisi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (22):75-92, Isparta.
- Kurtaran, U. (2009). Osmanlı Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791), Kahramanmaraş.
- Kurz, O. (2005). Sultan İçin Bir Saat, Sultan İçin Bir Saat-Yakın Doğu’da Avrupa Saat ve Saatçileri, (çev. Ali Özdamar), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Kütükoğlu, M. S. (1989). “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fevkalade Elçilerin Ağırlanması”, Türk Kültürü Araştırmaları, XVII, (1-2): 199-231.
- Naîmâ Mustafa Efendi. (2007). Tarih-i Nâ’îma, (Ravzatü’l-Hüseyin Fî Hulâsati Ahbârî’l-Hâfıkayn), (hızl. Mehmet İpşirli), I, TTK Yay., Ankara.
- Özcan, A. (2000), Anonim Tevarih-i Al-i Osman, TTK Yay., Ankara.
- Ricaud, P. (2012). Osmanlı İmparatorluğu’nun Hâlihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl), (Tercüme: Halil İnlacık-Nihan Özyıldırım), TTK Yay., Ankara.
- Salman, H. (2007). “Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi”, Hediye Kitabı, Ed.:Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, Kitabevi, 3-15, İstanbul.
- Sayın, A. V. (2000). Tarih-i Mali- Kuruluşundan Kanûnî Döneminin Sonuna Kadar Osmanlı Maliye Tarihi (1299-1566), Maliye Bakanlığı Yay., Ankara.
- Schweigger, S. (2004). S.Sultanlar Kentine Yolculuk, (1578-1581), (çev. H. Turkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul.

- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa. (1928). Silahdar Tarihi, I, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul.
- Tayyâr-zâde Atâ. (2010). Osmanlı Saray Tarihi– Târîh-i Enderûn, I, (hızl. Mehmet Arslan), Kitabevi Yay., İstanbul.
- Tebly, K. (1988). Dersaadett'te Avusturya Sefirleri,(çev. Selçuk Ünlü), Ankara.
- Teply, K. (1969). “Nemçe İmparatorlarının İstanbul'a Yolladığı Elçi Heyetleri ve Bunların Kültür Tarihi Bakımından Önemli Tarafları”, (çev. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi,(VII/12-13):247-263, Ankara.
- Tuncer, H. (2010). Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler, İstanbul.
- Turan, A. N. (2002). “Bir Pîşkeş Defteri İçin”, OTAM, (13):59-74, Ankara.
- Uluskan, M. (2007). “Avusturya İmparatoruna Gönderilen Hediyeler (1665-1699)”, Hediye Kitabı, (ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç): 72-82, İstanbul.
- Unat, F. R. (1992). Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2003). Osmanlı Devleti, II, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2006). Osmanlı Devleti, III/2, Ankara.
- Werner, C. A. (2011). Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü, 1616-1618, (çev. Türkis Noyan), İstanbul.
- Yıldız, N. (2006). “Osmanlı İmparatorluğu'nda İngiliz Saatleri ve Topkapı Sarayı Koleksiyonu”, Belleten, (LXX):919-971, Ankara.